

הצעת פתרון - בחינת הבגרות בהסטוריה ב'

חורף 15 שאלון 221,022116

הצעת הפתרון נכתבה על-ידי יואב יקר,

מורה להסטוריה בבתי הספר של קידום.

שימו לב:

- התשובות המפורטות כאן כתובות בנקודות בלבד ויש להרחיבן.
- ייתכנו תשובות נוספות; הדבר תלוי באופן שבו נימקתם והדגמתם את טענותיכם.

פרק ראשון

- 1.א. באיור מוצג עיקרון האנטישמיות: על פי עיקרון זה נחשבו היהודים במסגרת תורת הגזע כאנטי גזע. תכונותיהם השטניות של היהודים הן מולדות ולא ניתנות לשינוי
 - מבחינה פיזית- מדעית, המראה החיצוני שלהם הינו דוחה: הם מכוערים, בעלי אף ייחודי, צמח רחב, גמלוניים ומעוותים במראם מטיל האימה.
 - מבחינה רוחנית- מדעית: יש בהם תכונות שטניות של ערמומיות טפילות ונצלנות והם זוממים באופן מתמיד להרעיל את הגזע הארי באמצעות פיתוי נערות גרמניות, נישואי תערובת ואגב כך טימוא הדם הגרמני.
 - הגזע הארי והיטלר עצמו נבחרו ונועדו לבלום את מזימת היהודים לפני שיהרס העולם, כלומר היטלר ראה בתפקיד זה כשליחות להצלת העולם מפני היהודים.
 - היהודים הוגדרו כמטמאי התרבות האנושית, כטפילים אשר חיים על גבם של מעמד הפועלים והאנושות כולה (קפיטליסטים).
 - היהודים חותרים לשלוט בעולם על-ידי השתלטות על מוקדי הכוח הכלכליים והפוליטיים. מופיע בכרזה.
 - היהודים המציאו ומובילים את המשטר הקומוניסטי הבולשביזם על מנת להשתלט על האנושות כולה. כך מופיעים היהודים בקריקטורה.

- **ב. ליל הסכינים הארוכות** – ב-30 ביוני 1934 נתן היטלר פקודה לגסטאפו לחסל את ארנסט ראהם ושאר מנהיגי ה-S.A., חיסול זה נודע בשם "ליל הסכינים הארוכות". היטלר ביקש בפעולה זו להיפטר מגורמים מעכבים בתוך התנועה הנאצית, ובכלל זה להחליש את ה-S.A.. ארגון זה דרש לבצע מהפיכה חברתית בהתאם לתורה הנאצית, אולם היטלר חשש שתכנית זו תסיר ממנו את תמיכת בעלי ההון, תעשיינים ובעלי אחוזות. בנוסף ביקשו אנשי ה-S.A. להוות את הצבא של גרמניה הנאצית, אולם היטלר העדיף את הצבא המקצועי בו ראה גוף חיוני למימוש שאיפותיו בתחום הפנים והחוץ. למרות החיסול האכזרי של כ-1000 אנשי ה-S.A., המשיך גוף זה להתקיים, אך חשיבותו פחתה ואת מקומו תפס ה-S.S. כאחראי בתחום ביטחון הפנים. בכל מימש היטלר את עיקרון המנהיג אשר מחייב סמכות וצייתנות מוחלטת כלפי הפיהרר.

2. א. להלן הצעדים כלפי היהודים:

- **חוק הפקידות** (חוק זה לא כוון רק כלפי היהודים) – חוק זה נועד לסלק מהשרות הציבורי יהודים ולא יהודים שמונו בתקופת רפובליקת ווימאר: הנאצים סילקו יהודים, ביניהם רופאים, בנקאים, פרופסורים מכובדים וכמו כן הוגבל מספר הסטודנטים באוניברסיטאות. המטרה היתה לטהר את מנגנוני השלטון מיהודים ומאלו שהוגדרו כמשתפי פעולה עם הדמוקרטיה. **באמצעות חוק זה נושלו היהודים ממעמדם הכלכלי.**

- **יום החרם (חרם כלכלי)** – בשנת 1933 החליט השלטון הנאצי להטיל חרם על בתי עסק יהודים, החרם נמשך יום אחד ובמהלכו עמדו שומרים נאצים בפתח חנויות של יהודים וקראו לציבור להימנע מלקנות אצל יהודי. הרצון לייצב את כלכלת גרמניה בתקופת שפל כלכלי עולמי, בלם את החרם. בנוסף, דעת הקהל בגרמניה ומחוצה לה לא אהדה צעד זה ולכן חרם זה נמשך זמן קצר בלבד. יש לזכור כי יהודי גרמניה על אף מספרם הנמוך, היו מעורבים במוקדי הכלכלה הגרמנית ומכאן החשש שחרם זה עלול לפגוע באינטרסים של האומה כולה. **באמצעות צעד זה נושלו היהודים ממעמדם הכלכלי ונודו כלכלית.**

- **חקיקת "חוקי נירנברג"** – הפרדה חוקית. להלן תוכן החוקים:

- **"חוק האזרחות"** – חוק זה הפריד בין מי שנחשב אזרח לבין מי שזכות זו נשללת ממנו: חוק זה קבע כי אזרחות גרמנית תינתן לתושב גרמניה ממוצא ארי או נורדי אשר נאמן לאידיאולוגיה ולאומה הגרמנית. שאר התושבים נותרו ללא זכויות פוליטיות וללא הגנה משפטית. כך נסללה הדרך להפרדה חברתית ותרבותית בין היהודים לבין הארים. נקבע שבני התערובת ימשיכו להנות מזכויות אזרח חלקיות. תוספת לחוק זה הגדירה מיהו יהודי – מי ששלושה דורות לפניו הם יהודים גמורים.

- **החוק להגנת הכבוד והדם הגרמני** – נאסר על-פי חוק זה על קיום נישואין ומגע מיני בין ארי לבין יהודים וגם בני תערובת, אסור היה להעסיק עוזרות בית מתחת לגיל 45 ונאסר על יהודים להניף את דגל המדינה ולעשות שימוש בצבעי הלאום.

משמעות החוקים : החוקים ביטלו למעשה את האמנציפציה שניתנה ליהודים בעבר וכך נשארו היהודים ללא הגנה משפטית. החוקים היו בסיס לפעילות אנטי יהודית בעתיד כלומר, הם נתנו לגיטימציה, תוקף לפעילות מוקצנת יותר כנגד היהודים בעתיד. תורת הגזע והאנטישמיות הפכה להיות ממצע מפלגתי לחוק המדינה, למדיניות חוקית מוצהרת, רשמית ומרכזית במדינה הגרמנית.

ב. בשנת 1938 הסלימו הנאצים באופן משמעותי את מדיניותם האנטישמית בגרמניה. ההקצנ באה לידי ביטוי באלימות פיזית מכוונת ומאורגנת מגבוה, החרפת האריזציה, היקף טרור בקנה מדיה רחב ושילוח 30,000 יהודים למחנות ריכוז. כמו כן הוחרפו מאד התקנות כלפי היהודים.

- **החרפת האריזציה** – נישול היהודים מרכושם (בתי עסק, בתים ואדמות) נעשה בכפייה. התקבלה התקנה בדבר הוצאתם של היהודים מחיי הכלכלה של גרמניה. על-פי תקנה זו, נאסר על יהודים לעסוק בתחומי המסחר והמלאכה השונים ולנהל עסקים והותר לפטרם. בשנת 1938 נותרו בידיהם רק 40,000 בתי עסק ובתוך זמן קצר נגזלו מהם 80 אחוז מבתי עסק הללו בדרכי כפייה.

- **הגירוש לזבונשין** – בשנת 1938 גורשו כ-17,000 יהודים באלימות רבה מגרמניה לעיירת גבול פולנית. יהודים אלו היו אזרחים גרמניים לכל דבר וכל אשמתם היתה מוצאם היהודי-פולני. היהודים הללו גורשו לעיירת הגבול זבונשין ללא אספקה בסיסית כאשר הנאצים והפולנים חוסמים את דרכם משני צידי הגבול.

- **ליל הבדולח** – בין המגורשים לזבונשין הייתה משפחתושל אדם בשם הרשל גרינשפן אשר ביקש לנקום בנאצים באמצעות התנקשות בדיפלומט גרמני. מעשה זה שימש עילה עבור הנאצים לבצע את פוגרום ליל הבדולח : היה זה פוגרום(תקיפה אלימה) מכוון ומתוכנן כלפי יהודי גרמניה : יחידות נאציות, יחד עם המון רב, פשטו על בתי עסק יהודים ובתי כנסת, שדדו אותם והעלו אותם באש. במהלך האירוע נרצחו 91 יהודים ומאות נפצעו. השלטון הטיל קנס של כמיליארד מארק על יהודי גרמניה כדי לממן את נזקי האירוע. בנוסף, עוקלו תשלומי הביטוח ונדרש מהיהודים לתקן בעצמם את הנזק שנגרם. בעקבות ליל הבדולח גורשו למעלה משלושים אלף יהודים למחנות ריכוז.

- **בידוד חברתי/נישול חברתי** – הקהילות היהודיות לא הוכרו כגוף אוטונומי המוכר משפטית על-ידי השלטון. יהודים סולקו מבתי הספר, הם חוייבו לצרף את השמות "ישראל" ו"שרה" לשמותיהם הפרטיים, בדרכוניהם הוטבעה האות J.

3.3 א המדיניות כלפי יהודי פולין עד תחילת הפתרון הסופי

כיבושה של פולין על-ידי הגרמנים לווה באלימות קשה כלפי היהודים, כולל התעללות והשפלה שלוחת רסן. החיילים היו במצב של מלחמה ובאווירה של אלימות ללא גבולות ולכן הרשו לעצמם לפרוק את יצריהם. עם פרוץ המלחמה פחת הצורך בהתחשבות בדעת הקהל העולמית ובדעת הקהל בגרמניה. הסבירו נוסף למדיניות שלוחת הרסן של החיילים הנאציים היה נעוץ בעובדה שרבים מיהודי פולין (בשונה מיהודי

גרמניה, אוסטריה וצ'כוסלובקיה) התאימו חזותית להגדרה של היהודי הטיפוסי (לבוש מסורתי יהודי) כפי שהוצגו היהודים בשידורי התעמולה ובמערכת החינוך הנאצית. בנוסף, בשל מצב המלחמה (סגר ימי) נאלצו הנאצים להפסיק את מדיניות ההגירה הכפויה כפי שנקטו בה עד אז כלפי יהודי גרמניה ואוסטריה. השליטה הפתאומית בשני מיליון יהודים נוספים הובילה למציאת פתרונות שליטה אחרים.

המדיניות הנאצית כלפי יהודי פולין עד לריכוזם בגטאות

עם כיבוש פולין נקטו הנאצים שורה של צעדים שנועדו לערער את הקיום היהודי, לפגוע בכלכלה היהודית, ליצור הפרדה בינם ובין שאר התושבים – מימוש תורת הגזע וליצור חוסר וודאות בקרב היהודים:

- **סימון ובידוד חברתי** – יהודים חויבו לענוד על הבגד העליון סרט לבן עם מגן דוד כחול או טלאי צהוב. בתי עסק של יהודים סומנו במגן דוד. הוטל איסור על יהודים לעבור ממקום מגוריהם ללא אישור, נאסרה כניסתם לרחובות מסוימים בערים, נאסר על יהודים להשתמש ברכבות ובחשמליות ללא אישור מראש.
- **הרס הבסיס הכלכלי** – הוחרמו מפעלים, עסקי מסחר, מלאכה, אדמות, בתים, סחורות ודברי ערך. הוקפאו חשבונות בנקים ונאסר על היהודים להחזיק סכומי כסף גדולים במזומן. תכולת הדירות של היהודים העשירים נלקחה מהם. רכוש היהודים שהוחרם הועברו לידיים אריות או פולניות.
- **שימוש ביהודים ככוח עבודה** – יהודים נחטפו מרחובות הערים ונשלחו לעבודות כפייה כמו פינוי הריסות מהרחובות, פינוי צירי התנועה מפאת השלגים ושילוח לעבודות במחנות צבא, למחנות עבודה שם הועסקו בוויסות נהרות, סלילת כבישים, חיזוק ביצורים, הנחת מסילות ברזל, עבודות בניין וחקלאות. במחנות העבודה שררו תנאים קשים תת אנושיים. בדרך זו ביקשו הנאצים להתיש את היהודים ולגרום לתמותה טבעית רבה.
- **פגיעה תרבותית חינוכית** – מערכת החינוך היהודית נסגרה. מורים, ילדים ובני נוער מצאו עצמם ללא מסגרת חינוכית וללא תמיכה פיסית ונפשית וכמו כן נאסרה תפילה בציבור. באמצעות צעדים אלו ביקשו הנאצים לפגוע ביסודות החברה היהודית ובתרבותה.
- **יצירת עמימות בחיי היהודים** – הנאצים ביקשו לערער את אורח החיים של היהודים וליצור בקרבם אי וודאות וחוסר ביטחון. כל זאת על-ידי יצירת תנאי קיום בלתי נסבלים, מלווים בהתעללויות והשפלות כמו תלישת זקנים, חטיפת יהודים והוראה לנשים לנקות בלבושן האינטימי את רחובות העיר. אדם שיצא מפתח ביתו לא ידע אם יחזור (חטיפות יהודים), יהודי לא ידע מה מותר ומה אסור, כך לדוגמה היו מפקדים נאצים שהיכו יהודי מפני שהסיר את כובעו והיו שעשו זאת ליהודי מפני שלא עשה זאת.
- **נישול וגירוש ליעד בלתי ידוע** – במסגרת הוראות שנקבעו ב"איגרת הבזק" הועברו (גורשו, מנקודת מבט יהודית) המוני יהודים מהשטח שסופח לרייך לשטח "הממשל הכללי". כך, גורשו היהודים ממקומותיהם ליעד לא ידוע מבלי לדעת את עתידם. גם יהודים בשטחי "הממשל הכללי" עצמו גורשו ממקומות מגוריהם ונשלחו לנקודות ריכוז בערים הגדולות.

3. המטרות הנאציות בהקמת היודנראטים:

- הנאצים ביקשו להקים נציגות יהודית מוכרת ומוסמכת הנושאת באחריות אישית לביצועה של המדיניות הנאצית ועל-ידי כך חסכו הנאצים בכוח אדם וייעלו את דרכי השליטה שלהם ביהודים.

- הנאצים ביקשו לצמצם את החיכוך שלהם עם היהודים בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית, כלומר הפרדה בין גזעים לא רק בינם לבין יהודים אלא גם בין פולנים (סלאבים) לבין יהודים.
- הנאצים ביקשו שהזעם והמרירות של היהודים כתוצאה מהתנאים הקשים בגטאות יופנו אל היודנראטים ולא אל הגרמנים.

דרכי הניהול והפיקוח של הנאצים על הגטאות:

- בתוך הגטאות – היודנראטים והמשטרה היהודית.
- בשערים – שוטרים פולנים.
- מחוץ לגטו – אנשי גסטפו ו-S.S אשר מדי פעם ערכו פשיטת על הגטו.
- דרך פיקוח נוספת היתה החומה/גדר אשר בודדה, כיתרה והבדילה את היהודים מן העולם החיצון.

פרק שני

4. א. פאובליציזם היה אדם לא יהודי, סיכן את חייו וחיי משפחתו בהצלת יהודים (ביקש מבתו לעזוב את הבית מתוך חשש לחייה אם ייתפס), ועשה זאת ללא מניעים חומריים, כלכליים אלא לשם הצלה בלבד. סיכן את חייו – החביא יהודים בביתו- ולראייה, הרצחו בידי ליטאים לאומנים.

מניעי פעולתם של חסידי אומות עולם

- דרך לבטא את התנגדותם לכיבוש ולאידאולוגיה הנאצית.
 - היכרות מוקדמת עם היהודים אותם הצילו.
 - מניע אנושי – אנשים אלו לא היו מסוגלים לעמוד מנגד ולראות את גורלם של היהודים, ללא תגובה.
 - אמונה דתית – הצלת נזקקים כמניע מוסרי-דתי.
- ב. **מניעי משתפי הפעולה עם הנאצים** : פחד מפני הנאצים, מסורת אנטישמית במדינה, זיהוי היהודי כקומוניסטי, הטבות להם זכו משתפי הפעולה מהנאצים, תאווה לרכוש יהודי.
- מניעי הרוב הדומם** : פחד מפני הנאצים, מצוקה בשל המלחמה.

5. א. הפתרון הסופי התקבל לפני כינוס ועידת ואנזה.

להלן הנימוקים :

- הרצח ההמוני בבריה"מ- תחילת הפתרון הסופי החל ביוני 1941 ואילו הועידה כונסה בינואר 1942.

- בוועידת ואנזה ישנה התייחסות ליהדות אסטוניה שכבר הושמדה ולקהילות מצומצמות בשל העובדה שחלקן כבר הושמד כמו ליטא.
- בוועידה לא הוחלט על הרצח אלא על ייעולו, תיאום התפקידים וחלוקת סמכויות.

הסיבות לכינוס הועידה:

- לתאם מבחינה ארגונית ומנהלית (שיתוף פעולה) בין כל הגופים שייקחו חלק בפתרון הסופי – חלוקת תפקידים, חלוקת אחריות וכן ליידע את הנוגעים בדבר לגבי הפתרון הסופי.
- עצם הכינוס של נציגי המשרדים השונים ברייך נועד לרתום / לגייס את הרשויות האזרחיות והצבאיות הללו למשימה המרכזית של הרייך – הפיכת הפתרון הסופי לשיטתי וכלל אירופי.
- לקבוע מי יפסוק במקרה של חילוקי דעות בין הרשויות השונות שייטלו חלק במבצע – נקבע שה-S.S יהיה הפוסק.

ב. הטבלה שבפרוטוקול ועידת ואנזה מלמדת על הגלובליות ועל הטוטליות של הפתרון הסופי:

- הנאצים נקבו במספר המוערך של הקהילות היהודיות בכל ארץ וארץ באירופה אשר יועדו להשמדה – דבר המעיד על ההיקף הרחב של ההשמדה ועל כוונותיהם להשמיד את כלל היהודים עד האחרון שבהם ובסך הכל 11 מיליון.
- הטוטליות של הפתרון הסופי – השמדה עד היהודי האחרון – אפילו של קהילות קטנות כמו 200 יהודי אלבניה ו-1300 יהודי נורווגיה – שוב, עד היהודי האחרון. ההגזמה במספר יהודי ברית-המועצות נועדה לשם יצירת דמוניזציה של הציבור היהודי שם.
- הפתרון הסופי אמור לכלול גם את היהודים ממדינות גרורות אשר שיתפו פעולה עם הגרמנים כמו רומניה והונגריה. בנוסף, נכללו ברשימה יהודי בריטניה – מדינה שהנאצים לא הצליחו להכריע עד כה. עוד ביטוי לגלובליות הוא הכללתם של יהודי צפון אפריקה כחלק מיהודי צרפת.
- הפתרון הסופי אמור לכלול גם את יהודי המדינות הניטרליות כמו ספרד, שוויץ ואירלנד.
- מאפיין נוסף של הפתרון הסופי, לצד גלובליות וטוטליות, הוא המירכוז. מדובר במירכוז של הגופים הממשלתיים לשם הצלחת המבצע ויעילותו.

6. א. הוויכוח בדבר היציאה למרד בגטאות

בעד :

- הנאצים משמידים את כלל העם היהודי ואין מדובר בפעולות נקודתיות
- על היהודים למות בכבוד , בגבורה ולא ללכת כצאן לטבח
- יש למות כבני חורין ולהיזכר בהיסטוריה כמעטים גיבורים שנלחמו מול רבים.
- יש לנקום בנאצים ולהתנגד לאקציות בכל העוצמה עד המוות.

נגד

- לנאצים אין כוונה להשמיד את כלל היהודים וודאי אלה היצרנים. לכן יש לאמץ את אסטרטגיית "עבודה כהצלה" על מנת לשנות את הדימוי היהודי בעיני הנאצים ולהוות כח עזר יעיל עבור הנאצים אשר עשויים לוותר על תכנית ההרג שלהם בשל חיוניותם של היהודים.
- מוטב להמתין בשל תבוסות הנאצים במלחמה והסיכוי להנצל.
- מוטב להימנע ממרד כולל פן יחוסל כלל הגטו.

ב. להלן המניעים מרכזיים הביאו להתגייסות היהודים לצבאות בעלות הברית

1. פטריוטיות- נאמנות למדינה בה חיו היהודים. היהודים שחיו במדינות השונות ביקשו לבטא את נאמנותם למדינה בה הם חיו באמצעות התגייסות לצבא וסיוע בהגנת המולדת.
2. נסיון לסייע לאחיהם בני העם היהודי אשר נרדפו ע"י הצורר הנאצי בכל תקופת המלחמה. המתגייסים היהודים ביקשו לפגוע בצבאות מדינות הציר ולסייע ליהודים ששרדו בשטחי אירופה.
3. הלוחמים ביקשו ליצור קשר עם היהודים בארצות הכבושות (הצנחנים היהודיים) לחזק את גאוותם ולעודדם להתארגן לקראות מרד בנאצים.
4. בארצות מסויימות חלה חובת גיוס על כלל האזרחים.
5. היו יהודים שביקשו ליצור גרעין של צבא עברי בא"י ולכן התגייסו לבריגדה היהודית על מנת לצבור נסיון קרבי.

פרק שלישי

7. א. דרכי הפעולה של הערבים על פי הקטע: התקפות יזומות : מהומות ספונטניות, תקיפת יהודים במרכז המסחר, בזיזת חנויות ושרפתם, השתלטות על צירי התחבורה , תקיפת ישובים יהודיים מבודדים, חסימת הדרך לירושלים – נסיון להטיל מצור על חלקה המערבי יהודי של העיר.
- דרכי התמודדות של היהודים: מייגנה בלבד- הגנה על כל ישוב וישוב, אי נטישת ישובים.

ב. להלן הגורמים שהביאו לנצחון במלחמת העצמאות:

- הנהגה נבחרת ומאוחדת יחסית. מוסדות לאומיים המשמשים "מדינה בדרך". במהלך הלחימה מוקמות "מועצת העם" (פרלמנט זמני) "מנהלת העם" (ממשלה זמנית) בראשות דוד בן גוריון וזכות לתמיכה רחבה.
- אנשי היישוב מאוחדים בשאיפה למטרה משותפת, הקמת מדינה יהודית וכן בתחושת הסכנה וחוסר הברירה.
- צבאית- ההתגייסות ההמונית עוד לפני קום המדינה העידה על המוטיבציה של חברי היישוב. לא היו עדיין כלי נשק לחימוש כל הלוחמים, מספרם סיפק עתודה ללחימה.
- סיוע של ברה"מ מדיני וצבאי בעיקר בחלק ב' של המלחמה.
- זילזול ויהירות בתחושת הנצחון של מדינות ערב שפלו עם כח של 30,000 חיילים בלבד אל מול כח דומה של לוחמים יהודים אשר נהנו ממורל גבוה מאד.

8. א. מאבק בתחום ההתיישבות- מטרות:

- להיאבק במדיניות הספר הלבן השלישי אשר הגביל מאד את העלייה היהודית ובחוק הקרקעות שנחקק ב-1940 שמנע רכישת קרקעות על-ידי יהודים.
- ההתיישבות נועדה לקבוע עובדות בשטח – להרחיב את מעגל ההתיישבות ועל-ידי כך לקבוע את גבולות המדינה העתידיים.
- להתיישבות היו גם שיקולים אסטרטגים – היא באה לתת מענו לצורכי ביטחון ולמנוע ניתוק של ישובים מבודדים.

פעולות בתחום ההתיישבות

העלייה לבריה – היאחזות פלמ"ח מצפון לצפת שהיתה לאבן דרך ולסמל של המאבק העברי בזכות להתיישב על אדמתו.

רכישת קרקעות – היישוב היהודי רכש קרקעות רבות כתגובת נגד לחוק הקרקעות שפירסמה בריטניה בשנת 1940 ואשר הגביל את ההתחייבות היהודית לשטח שלא עלה על 5% משטחה של ארץ-ישראל. ראשי היישוב האמינו כי יש לעצב את גבולות המדינה היהודית באמצעות רכישה והשתלטות על קרקעות תוך יישובן המהיר. במסגרת זו עובו ההתיישבויות בשרון, בגוש עציון ובעמק החולה ובסך הכל הוקמו כ-50 ישובים חדשים.

11 הנקודות (היישובים) בנגב –בן-גוריון ביקש להכליל את הנגב בכל תכנית חלוקה של הארץ. הנגב נתפס כמקום בו יוכלו מיליוני העולים להתיישב. התכנית היתה לקבוע עובדות בשטח באמצעות הקמת נקודות יישוב. בלילה אחד הוקמו 11 ישובים בנגב. שלטון המנדט השלים עם קיומם של ישובים אלה. מבצע זה ביטא את הנחישות של היישוב העברי להתיישב בכל מקום ברחבי הארץ, לקבוע עובדות בשטח תוך נסיון לעצב את גבולות המדינה היהודית העתידית.

ב. תרומת המאבק היהודי לעזיבת הבריטים:

בתחום הצבאי : תנועת המרי העברי ("ליל הגשרים" ו"ליל הרכבות") וכן המאבק הרצוף של האצ"ל והלח"י פגע ביוקרה הבריטית, בחייליה ובעיקר בכלכלה הבריטית. הבריטים עמדו על סף אובדן שליטה, ספגו אבידות רבות ולא עמדו בלחץ דעת הקהל בבריטניה ובעולם לסיים את שליטתם בארץ.

בתחום העפלה : בקיץ 1947, בפרשת יציאת אירופה תש"ז (אקסודוס), ידעה ההעפלה את אחת מנקודות השיא שלה. תוכניתם של הבריטים להחזיר את מעפילי הספינה לאירופה והתנגדותם של המעפילים במשך שבועות לרדת מספינות הגירוש בכל חוף זולת חוף ארץ-ישראל, יצרו הד כל-עולמי למאבק ההעפלה בפרט ולמאבקו של היישוב בארץ בכלל. אחרי חודשיים של מאבק וגירושים והתבצרות בספינות גירוש הובאו המעפילים, ניצולי השואה, חזרה לגרמניה. וכך, הורידו הבריטים בכוח את אלפי המעפילים בנמל המבורג שבגרמניה, לעיני מאות עיתונאים מכול העולם. המעפילים הועברו למחנות פליטים באזור הבריטי של גרמניה, ושהו שם כמה חודשים, עד שאנשי המוסד לעלייה ב' ארגנו את עלייתם ארצה. העולם כולו עקב בדאגה אחר גורלם של נוסעי האנייה והמאבק הלאומי היהודי צבר תמיכה בינלאומית. דעת הקהל הבינלאומית הגבירה את הלחץ על בריטניה לסיים את שליטתה בארץ-ישראל ולאפשר לניצולי השואה לעלות למולדתם. חברי ועדת החקירה של האו"ם (אונסקו"פ) עקבו אחר מאבק מעפילי "יציאת אירופה" בחיפה וביקרו במחנות העקורים באירופה. התרשמותם ממראה עיניהם התבטאה במסקנותיהם: "עלייה יהודית היא הבעיה המרכזית של ארץ-ישראל כיום... יצירת מדינה יהודית לפי תוכנית החלוקה היא התקווה היחידה להסרת בעיה זו מזירת הסכסוך".

9. א. להלן השיקולים בעד ונגד ההכרזה במאי 1948:

השיקולים בעד ההכרזה בשלב זה:

- בן-גוריון האמין כי זוהי השעה ("עכשיו או לעולם לא") להכריז על מדינה עצמאית ולהגשים את חלום הדורות. הוא טען כי אי הכרזה בשלב הזה תהיה בכיה לדורות, מאחר וקיימת סכנה כי החלטת האו"ם תבוטל. טענתו היתה כי הבריטים ישאירו חלל מדיני אותו יש למלא בהקדם, טרם יספיק הצד הערבי להתאושש (מנהיגי הערבים ברחו למדינות ערב).
- יתרה מזו, היישוב היהודי ערוך זה זמן רב למימוש עצמאותו. היישוב התגאה במערכת שלטונית מסודרת, במוסדות פוליטיים (מנהלת העם) וצבאיים (ארגון ההגנה). בן-גוריון האמין כי ניתן להתמודד עם החלל המדיני שיצרה בריטניה עם עזיבתה הצפויה, ולממש את זכותם של היהודים למדינה עצמאית.
- בן-גוריון טען כי ההכרזה הצפויה תביא לגל עלייה מרשים מצד יהודי הגולה וכן לקשירת קשרים דיפלומטיים מול מדינות בעולם, אשר יספקו נשק למדינה מן המניין. כך תוכל המדינה החדשה להערך כראוי לקראת הפלישה הצפויה של מדינות ערב.

השיקולים נגד ההכרזה בשלב זה:

- ממשלת ארצות-הברית ביקשה מבן-גוריון לדחות את ההכרזה, תוך איום באי הכרה במדינה היהודית החדשה ובהטלת הגבלות כלכליות חמורות על המדינה החדשה. נסיבות אלו הקשו מאד

על מקבלי החלטות ביישוב להסכים להתעלם מדרישתה של המעצמה, אשר הובילה את החלטה באו"ם להקמת המדינה היהודית.

- מדינות ערב איימו בפלישה מיידית אם תוכרז המדינה היהודית החדשה. מפקדי ההגנה הציגו לבן-גוריון תמונה פסימית בנוגע לסיכויים לעמוד במתקפה מול צבאות סדירים, המשופעים בנשק כבד ומודרני.
- בשלב זה של הלחימה (מאי 1948) היו ירושלים העתיקה וגוש עציון בשליטה ערבית ולכן הדרישה היתה לדחות את ההכרזה עד אשר ישוחררו אזורים חיוניים אלו

ב. פרשת אלטלנה

בראשית יוני 1948 יצאה מצרפת אנייה, ועליה כתשע מאות (900) עולים וכן מאות רובים ומקלעים. הייתה זו האנייה "אֶלְטָלְנָה" שיצאה לארץ ביוזמת התנועה הרוויזיוניסטית.

מאחר שבראשית החודש נחתם הסכם עם מנחם בגין על-פירוק האצ"ל ומסירת נשקו לצה"ל, תבעה ממשלת ישראל להעביר לרשותה את כל הנשק. האצ"ל דרש עשרים אחוז מהנשק בשביל אנשיו, שפעלו בנפרד בירושלים.

לאחר שאנשי האצ"ל ניסו לפרוק את הנשק מהאנייה, ניתן להם אולטימטום להפסיק את הפריקה ולהוציא את האנייה ללב ים. אך במקום לצאת ללב ים ירדו רוב האנשים מן האנייה בחוף כפר ויתקין, ואלטלנה פנתה לחוף תל-אביב, ושם עלתה על שרטון.

לאחר מכן טענו אנשי האצ"ל כי שילוחם ללב ים נועד לפגוע בהם. אנשי ההגנה טענו כי אנשי האצ"ל תכננו מרד. האנייה נפגעה מירי תותחים, אך ראשי אצ"ל החליטו שלא להגיב, ובכך נמנעה מלחמת אחים במהלך מלחמת העצמאות.

החלטתו של בן-גוריון למנוע את עגינתה של האנייה, היה צעד הכרחי ביטאה את נחישותו לפרק את המיליציות וליצור מסגרת צבאית אחת – צבא אחד, סמכות אחת, מרות אחת. כל זאת כיסוד מחייב במדינה מתוקנת אשר מתמודדת על קיומה מול מתקפה צבאית ערבית משולבת.

פרק רביעי

10. א. הגורמים לתהליך הזה קולוניזציה (גורם אחד מכל סוג)

- **גורם אידיאולוגי:** העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות ולרעיונות אירופאים, והחלו לפתח תודעה לאומית עצמית הן בשל השפעות אלה והן כתוצאה מהתנאים הקשים תחת השלטון הזר. כך למשל מנהיגה של התנועה הלאומית התוניסאית חביב בורגיבה למד משפטים בצרפת.
- **גורם פוליטי:** מעצמות אירופה השחקניות הראשיות בעולם לפני מלחמת העולם השנייה, איבדו מאוד מכוחן בעקבות המלחמה, והחל עידן חדש, עידן שתי המעצמות ארה"ב ובריה"מ. הללו החלו

להיאבק ביניהן על-אזורי השפעה בעולם. אי לכך לכל אחת מהן היה אינטרס לתמוך במתן עצמאות לארצות השונות, בתקווה שהמדינות החדשות תצטרפנה למחנה הנתון להשפעתן, וכן כדי לבלום את סכנת התפשטותה והשפעתה של המעצמה האחרת.

- **גורם כלכלי:** ירידה ברווחיות המושבות: היתרונות הכלכליים שהפיקו המעצמות מהשליטה במושבות התבססו על הבלעדיות שהייתה להן בהפקת התוצרת ובמסחר עם המושבות. בעידן בו הגלובליזציה הלכה והתבססה, תפסה התחרותיות והשוק הפתוח החופשי את מקום הבלעדיות ורווחיות המעצמות הצטמצמה.

ב. הגורמים המופיעים בקטע שהשפיעו על הדרדרות היחס כלפי היהודים:

השפעות תהליך הזה-קולוניזציה – מאחר וכאמור יהודי ארצות האסלאם קשרו עצמם בשלטון הקולוניאלי, הרי שתהליך הזה-קולוניזציה היה בעל השלכות על חי היהודים.

שינוי תרבותי אחד הביטויים של הזה-קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות-המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות. היהודים, אשר אמצו בדרך כלל תרבות זו, מצאו עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש מנהגים, תרבות שלטון).

התגברות השנאה ליהודים - היהודים זוהו כאמור כתומכי המשטר הקולוניאלי התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם. עם זאת היו גם יהודים (מעטים) שתמכו בתהליכי הזה-קולוניזציה מסיבות אידיאולוגיות (האמונה בזכות ההגדרה העצמית) ומתוך הנחה שמדינות הלאום שתוקמנה תהיינה דמוקרטיות ותבטחנה את הקיום היהודי בתוכן. המאבק לשחרור לאומי מיתן בשלבים מסוימים מגמות אנטי יהודיות מתוך הנחה של התנועות הלאומיות כי פגיעה ביהודים עלולה לפגוע בתדמיתן ולעכב את השגת העצמאות, אך לאחר השגת העצמאות הותר הרסן ותהליך הרחקת היהודים מהחברה והפגיעה בהם הגיע לשפל חסר תקדים.

התגברות הלאומיות – כפי שארע באירופה, כמאה שנים קודם לכן, התאפיין העולם הערבי לאחר מלחמת העולם השנייה בהתגברות המגמות הלאומיות. מגמות אלה הדגישו את המשותף לכל בני הלאום ודחו את היהודים בארצות האסלאם כיסוד זר שאינו חלק מהלאום המתגבש.

השפעת הקמת מדינת ישראל ומלחמת העצמאות – אירועים אלו הביאו לשיא את השפעת הסכסוך הערבי – ישראלי על מצב יהודי ארצות האסלאם בהיבטים הביאומיים. יש להבחין בים קבוצות של מדינות ערב על פי יחסן לקהילה היהודית ולמדינת ישראל.

11. א. שיקולי מדיניות קליטת העלייה

- דאגה לצרכים הבסיסיים של העולים כמו: מציאת שיון מתאים – דיור קבע/ארעי, מציאת תעסוקה לעולים, חינוך ותרבות – ביעור "הבערות" "הנחלת הלשון".

- ההשתלבות במערכת החינוך – כיצד? פיתוח סמלי זהות והזדהות קולקטיביים. פתרון בעיות של סעד ובריאות.
- עיצוב חיי העולים בהתאם לערכים החברתיים של המדינה הצעירה. לפי האידיאולוגיה הציונית (שלילת הגולה, "יצירת אדם חדש" – הערך של עבודה בחקלאות).
- צרכי בניית המדינה הצעירה, קליטה בהתאם ליעדים האסטרטגיים והכלכליים של מדינת ישראל (פיזור אוכלוסייה, ישובי שרשרת ביטחון).
- קליטה שנבעה ממדיניות "כור ההיתוך" שדרשה התנתקות העולים ממורשת ארצות המוצא.

ב. קליטת העלייה ההמונית בשנות החמישים לוותה בקשיים רבים של הקולטים (הנהגה, החברה הישראלית הוותיקה) ושל הנקלטים (העולים מארצות האיסלאם וניצולי שואה).

הקשיים בתחום הכלכלי

למדינת ישראל הצעירה שנוסדה בעיצומה של מלחמת השחרור, היה מחסור גדול בכסף ובמזון, והיא לא יכלה לספק את המזון הדרוש לעולים שהגיעו ארצה. לא הייתה לה יכולת לייצר מזון, ובשל העדר מטבע חוץ גם לא יכלה לייבא מזון מחוץ-לארץ.

הקשיים בתחום הדיוור

הקושי הגדול ביותר היה מציאת פתרונות דיוור לעולים (בין 1948 ל-1951 עלו לארץ יותר מ-700 אלף עולים). קצב העלייה המהיר חייב את ההנהגה למצוא פתרונות זמניים, עד אשר ייבנו מגורי קבע לאלפי העולים.

- תפיסה אידיאולוגית של ההנהגה – המנהיגים האמינו שכשם שהעולים, שהגיעו לארץ לפני קום המדינה, פנו להתיישבות חלוצית, יש להפנות את העולים להתיישבות חלוצית בעיירות הפיתוח. הפניית העולים לעיירות הפיתוח נעשתה מבלי שהעולים נשאלו או הסכימו על כך, הדבר גרם לתחושות תסכול והתמרמרות קשה בקרבם, תחושות שמלוות את תושבי העיירות עד היום.

הקשיים החברתיים

התרבות והפולקלור של המזרחיים (כמו גם חוסר השכלתם של רבים מהם), נתפסו בעיני חלק מהישראלים הוותיקים כאיום על אופי החברה הישראלית, חששם היה שהעולים המזרחיים (כך כונו עולי ארצות האיסלאם), יהפכו את החברה הישראלית לנחשלת ולבורה. בקרב חלק מיוצאי אירופה רווחו דעות שליליות וסטריאוטיפים אודות יהודי ארצות האיסלאם. דעות אלו היו גם נחלת חלק ממנהיגי הישוב. דבר זה פגע ביהודים "המזרחיים" והגביר את תחושות הזעם והתסכול שלהם (זכרו, שרובם התגוררו בתקופה זו בשכונות עוני, מעברות ועיירות פיתוח תפיסה זו הביאה לנידוי חברתי ותרבותי של עולי ארצות האיסלאם. הממסד כמעט ולא תמך במחקרים ובהתארגנויות שעסקו בתרבות יהדות האיסלאם. כאמור, תרבות עולי ארצות האיסלאם נתפסה כנחותה, ויותר מכך, נתפסה כמאיימת על אופי התרבות והחברה הישראלית, כפי שראו אותה ראשי הישוב הוותיקים. כדי להתמודד עם האיום הזה ולשמור על האופי "הישראלי" של החברה (שהיה קרוב יותר לתרבות המערב), נדרשו עולי ארצות האיסלאם לנטוש את

תרבותם הישנה ולאמץ את התרבות הישראלית. התפיסה של נטישת תרבות העבר ואימוץ תרבות חדשה נקראות "תפיסת כור ההיתוך".

א. הגורמים למלחמת יום הכיפורים

- א. נקמה מצרית-סורית ורצון להשבת שטחים : רצון של סוריה ומצרים להשיב לעצמן את השטחים שאבדו להן במלחמות הקודמות, ואת כבודן שנפגע במלחמת ששת הימים. שתי המדינות ביקשו לנקום בישראל על ההשפלה שחוו במלחמת ששת הימים. ברה"מ עודדה את מדינות ערב לתקוף את ישראל
- ב. נסיון לשבור את הקיפאון המדיני : מצרים-אנואר סאדאת, נשיא מצרים, ראה בפתירת המלחמה מהלך בדרך למי"ומ מדיני לנסיגת ישראל מסיני. בשנים שלפני המלחמה נעשו מספר ניסיונות למו"מ מדיני בעיקר בין מצרים לישראל בדבר נסיגה של ישראל מתעלת סואץ, אולם הניסיונות לא עלו יפה. כך למשל התנגדה גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל, לכל נסיגה מקו התעלה וסרבה לנהול מו"מ עם אנואר סאדאת.
- ג. המלחמה הקרה : חשוב לציין כי ברה"מ תמכה צבאית מדינית וכלכלית במצרים וסוריה ובכך תרמה למירוץ חימוש באזור ולתחושת הבטחון של מדינות ערב ביציאתם למלחמה. מנגד סייעה ארה"ב להתחמשות הישראלית.

ההפתעה וכשלון המודיעין: מדוע ישראל הופתעה בפרוץ המלחמה ?

- מלחמת ששת הימים הסתיימה בניצחון ישראלי מוחץ והביאה לכך כי ישראל חשה כי היא חזקה יותר ממדינות ערב. לכן התקיימה בארץ הרגשת זלזול ביכולת הצבאית של צבאות ערב והערכה כי לא יוכלו לשקם את כוחם במשך זמן רב.
- מערך מודיעין המשוכלל שבנתה ישראל אמור היה לספק התראה מספקת (של מספר ימים) במקרה של פרוץ מלחמה, כדי שניתן יהיה לגייס את כוחות המילואים. מערך המודיעין המשוכלל אכן הזרים ידיעות על הכנות מצרים וסוריה למלחמה, אך הידיעות לא פורשו נכון ולמעשה נכשל המודיעין בכך שלא סיפק בזמן התראה על המלחמה המתקרבת. טעותו של המודיעין הישראלי נבעה מהנחת היסוד המכונה ה"קונספציה", שטענו כי מצרים לא תצא למלחמה נגד ישראל לפני שתשלים את בניית כוחה, בעיקר את חיל האוויר שלה, כלומר הערכת המודיעין היתה כי מלחמה לא תהיה צפויה לפני שנת 1975.
- לאור הצלחתו המרשימה של חיל האוויר של ישראל במלחמת ששת הימים, המשיכה ישראל לבנות חיל אוויר חזק ביותר, והאמינה כי חיל האוויר יוכל להכריע את המלחמה העתידית בכח העליונות האווירית שלו.
- קו בר-לב שהיה קו ביצורים תרם לתחושת השאננות. מיד עם תחילת המלחמה הסתבר כי קו המעוזים נפרץ ותוך מספר ימים הוא נכבש ע"י המצרים למעט מעוז אחד.
- המצרים הסוו את הכנותיהם למלחמה ונקטו באמצעי הטעייה כדי להסתיר את כוונותיהם. הם נקטו בפעולות הונאה והטעייה: תרגולים שגרתיים וסדירים כדי להסוות את ההכנות למלחמה,

שחרור כוחות מילואים, יצירת אווירת שאננות של חיילים שהסתובבו ללא חגור ודגו בתעלה, רישום חיילים לנסיעה למכה, פרסום ידיעות לכך שמצרים אינה מוכנה למלחמה

ב. תוצאות המלחמה

המלחמה הסתיימה בניצחון כוחות צה"ל. ישראל זכתה לניצחון צבאי מרשים לאחר הקשיים של הימים הראשונים והצליחה למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים של המלחמה, לשנות את מהלכה, לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה: לקראת סוף המלחמה מסתמן ניצחון ישראלי ברור בכל החזיתות, כאשר צה"ל נערך במרחק 40 ק"מ מדמשק ו- 101 ק"מ מקהיר.

השפעות המלחמה בטווח הארוך

בתחום החברתי (השפעה על החברה הישראלית):

- תחושות קשות של אבל ושכול- מספר ההרוגים היה גדול מאד (2800 חיילים) והחברה הישראלית התאבלה על בניה שנפלו. הטיפול בנושא השבויים והנעדרים הביא לתחושות של חוסר אונים בחברה הישראלית. נושאים כאובים אלו הפכו למרכזיים בציבור הישראלי. הוקם מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים ונעשו מאמצים רבים בשנים הביאוות להתחקות על גורלם של הנעדרים.

בתחום הצבאי

אבידות רבות (2800 הרוגים) פגיעה חמורה בצבא, אובדן מטוסים וטנקים רבים, תחושת הביטחון והאמונה המלאה בתפיסה הביטחונית נפגעה: **מלחמת יום-הכיפורים זעזעה את החברה הישראלית ואת ביטחונה העצמי**. אלו היו מעתה נתונים לביקורת ציבורית יסודית יותר. כמו כן התערער האמון בשורה של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי (בראשם שר הביטחון – דיין)

בתחום המדיני – יחסים בין ישראל למדינות ערב

המלחמה סללה את הדרך לביקורו של הנשיא סאדאת בישראל (1977). שני הצדדים גילו נכונות להיכנס למו"מ על שלום ונכונות זו הביאה לביקורו ההיסטורי של הנשיא סאדאת בישראל בנובמבר 1977, לשיחות שלום וחתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים

-
-